Хосе Марії де Ередіа

Чому я зайшов того вечора до тієї пивниці? Я й сам не знаю. Було холодно. Надворі мрячило, і мжичка, кружляючи в повітрі, прозорим серпанком оповивала газові ліхтарі й вкривала тротуари, що вилискували під освітленими вікнами, осяваючи рідку грязь та брудні ноги перехожих.

Я йшов без певної мети. Мені просто хотілось прогулятися трошки після обіду. Минув будинок Ліонського кредиту, вулицю Вів’єн та ще якісь вулиці. Раптом я побачив велику пивницю, де було не дуже людно, і ввійшов, сам не знаючи навіщо. Пити мені не хотілось.

Швидко перебіг очима приміщення, де б краще сісти,

і обрав собі місце обік якогось літнього чоловіка, що палив

чорну, як вуглина, дешевеньку глиняну люльку. Шість чи вісім скляних підставок, зібраних у стіс перед ним, вказували на кількість кухлів пива, які він устиг уже випити. Я не роздивлявся на свого сусіда. Зразу впізнав у ньому любителя пива, одного з отих завсідників, що приходять уранці, щойно пивницю відчиняють, і йдуть увечері, коли її зачиняють. Він був брудний, з лисиною на маківці, масні шпакуваті патли спадали на комір сюртука. Його занадто широке вбрання було, очевидно, пошите ще за тих часів, коли він мав черевце. Можна було здогадатись, що штани в нього держалися погано й що він не міг і десяти кроків ступити, щоб не підсмикнути й не підтримати цю кепсько прилаштовану частину вбрання. Чи мав він на собі жилет? На саму думку про його черевики і про те, що вони ховають, мене брав жах. Обтіпані краї манжетів були чорнісінькі, так само як і нігті.

Щойно я сів поруч нього, як він спокійним голосом звернувся до мене:

— Як проживаєш?

Я рвучко повернувся до нього й так і вп’явся йому в лице очима.

— Невже не впізнаєш? — сказав він знов.

— Ні!

— Де Барре.

Я був приголомшений. Це був граф Жан де Барре, мій колишній шкільний товариш.

Я стиснув йому руку, такий здивований, що аж не добирав потрібних слів.

Врешті я пробелькотів:

— А ти як, добре живеш?

— Та помаленьку собі,— спокійно відповів він.

Він замовк. Задля ввічливості я ще запитав:

— А… що ж ти робиш?

— Та ось бачиш! — байдуже відказав він.

Я відчув, що червонію. Але правив своєї:

— Ну, а взагалі?

— Та день крізь день те саме, — промовив він, випускаючи густі клубки диму.

Потім, стукаючи об мармурову стільницю монетою в два су, що лежала тут же, він гукнув:

— Гарсоне, два кухлі!

Десь далеко повторили: "Два кухлі на четвертий!" Потім, ще далі, чийсь інший голос верескливо скрикнув: "Даю!" А ще трохи згодом з’явився гарсон у білому фартусі, він ніс два кухлі пива, розхлюпуючи на ходу жовту піну на посипану піском підлогу.

Де Барре одним духом вихилив кухоль і, облизуючи з вусів піну, знов поставив його на стіл.

— Що ж нового? — запитав він далі.

Та що нового міг я йому розповісти? Я пробурмотів:

— Та нічого нового, мій друже. Я от крамарюю…

— І це… тобі подобається? — спитав він усе тим самим байдужим голосом.

— Та ні, але що вдієш? Треба ж біля чогось працювати!

— Навіщо?

— Та щоб мати якесь діло.

— А нащо це здалося? От я, ти сам бачиш, нічого не роблю, анічогісінько. Я ще розумію: працювати, коли не маєш ні сантима. Але живучи при достатку — це вже марна річ. Навіщо працювати — для себе або для інших? Коли ти працюєш для себе самого, бо це тобі

подобається, — тоді все гаразд; коли ж ти стараєшся для інших, то ти дурень, та й годі.

Він поклав люльку на стіл і знову гукнув:

— Гарсоне, кухоль пива! — Потім провадив далі: — Розмова викликає в мене спрагу. Я не звик розмовляти. Так ось, я не роблю нічого, животію собі та старію. Помираючи, я не шкодуватиму ні за чим. У мене не буде жодних згадок, крім оцієї пивниці. Ані жінки, ані дітей, ні будь-якого клопоту, ні жалощів — анічого. Отак краще.

Він вихилив поданий кухоль, провів язиком по губах і знов узявся до своєї люльки.

Я глянув на нього з подивом.

— Але ж ти не завжди був отаким? — спитав я.

— Пробач, завжди, ще з колежу.

— Та це ж не життя, мій любий. Це щось жахливе. А все ж ти, напевно, щось таке та робиш, щось любиш, маєш яких-небудь приятелів.

— Ні. Я встаю опівдні, приходжу сюди, снідаю, п’ю пиво, чекаю на вечір, обідаю, п’ю пиво; потім о пів на другу вночі повертаюсь додому спати, бо пивниця вже зачиняється. Це ось і досаждає мені щонайбільш. З останніх десятьох років я не менше шести згаяв на оцім стільці, в кутку. А решту часу — в себе в ліжку і більш ніде. Іноді я розмовляю з відвідувачами пивниці.

— А що ти робив спочатку, приїхавши до Парижа?

— Проходив курс юридичних наук… У кав’ярні Медічі.

— Ну, а потім?

— Потім перебрався на цей бік Сени й оселився тут.

— Навіщо ти перебрався сюди?

— Що вдієш, не можна ж звікувати весь вік у Латинському кварталі! Нинішні студенти надто галасливі. Але тепер я з місця не зрушусь. Гарсоне, кухоль пива!

Я був певен, що він глузує з мене. Отож не поступався.

— Гаразд, скажи відверто: тебе спіткало якесь лихо? Напевно, тобі не пощастило в коханні. Ти, безперечно, пережив якесь горе. Скільки тобі років?

— Тридцять три. Але з вигляду не менше сорока п’яти.

Я уважно роздивився на нього. Його зморшкувате, занедбане обличчя справді здалося мені майже старечим. На маківці крізь рідке довге волосся світила шкіра непевної чистоти. Він був густобровий, мав величезні вуса й буйну бороду. Раптом, не знати з чого, я уявив, яка чорна вода була б у мисці, якби в ній вимити всю оту щетину.

— Справді,— сказав я, — ти на вигляд старший од свого віку. Напевно, ти зазнав-таки лиха.

— Та запевняю тебе, що ні,— відказав він. — Я постарі-вся через те тільки, що не дихаю чистим повітрям. Ніщо не нівечить так людину, як оця вічна сидня в кав’ярнях.

Але я не міг йому повірити.

— Очевидно, проте, що ти добряче погуляв. Тільки ті, що багато кохали, мають отаку лисину, як у тебе.

Він спокійно хитнув головою, розтрусивши по спині білу лупу, що сипалася з його рідкого волосся:

— Ні, я завжди був розважливий.

Потім, звівши погляд до люстри, що її тепло ми відчували на своїх головах, він додав:

— Коли я облисів, то тільки через отой газ. Він ворог волоссю… Гарсоне, кухоль пива!.. А ти не хочеш пити?

— Ні, дякую. Але ти мене справді цікавиш. Відколи це ти так занепав духом? Це ж ненормально, неприродно! Тут щось приховується.

— Так, це почалося ще змалечку. Мене, бач, вразив у дитинстві один випадок, і ось відтоді я й перейнявся довіку оцим похмурим світоглядом.

— Що ж саме?

— Ти хочеш знати? Ну слухай. Ти, напевно, добре пам’ятаєш замок, де я виріс, бо ти ж разів з п’ять чи шість приїздив туди на канікули. Пам’ятаєш отой великий сірий будинок серед розлогого парку і довгі дубові алеї, що розходилися хрестом? Пам’ятаєш мого батька й матір, таких церемонних, величних, суворих?

Матір я дуже любив, а батька боявся, і поважав їх обох, бачивши, як усі перед ними згинаються. їх прозивали в окрузі "пан граф" і "пані графиня", а наші сусіди, Танмари, Равле та Бренвілі, ставились до них з особливою пошаною.

Мені було тоді тринадцять років. Я був веселий, задоволений з усього, сповнений радості життя, як і всі в такому віці.

Отож якось наприкінці вересня, за кілька днів перед поверненням до колежу, я грався у вовка й гасав поміж дерев у самій гущавині парку; перебігаючи алею, я помітив моїх батьків — вони там гуляли.

Я пам’ятаю все, немов це сталося вчора. День був дуже вітряний. Під рвучкими подувами стрункі дерева в парку згиналися, стогнали — глухо, протягло, як стогне ліс під час хуртовини.

Зірване з дерев уже пожовкле листя, розлітаючись, немов ті птахи, кружляло в повітрі, падало й котилось — наче якісь прудкі звірятка стрімголов бігли алеями.

Надходив вечір. У гущавині вже стемніло. Вітер розгойдував гілля, розпалював мене, і я, немов збожеволівши, ганяв по парку і завивав, удаючи з себе вовка.

Ледве я помітив своїх батьків, як, ховаючись у листі, почав підкрадатися до них, мов справжній волоцюга.

Але не дійшовши до них кількох кроків, я, переляканий, зупинився. Мій батько, страшенно розгніваний, кричав:

— Твоя мати дурна, ось що; та не про твою матір тут річ, а про тебе! Я кажу тобі, що ці гроші мені потрібні, отже, я й вимагаю, щоб ти підписала!

Мама рішуче відповіла:

— Я не підпишу. Це капітал Жана. Я зберігаю його для нього й не хочу, щоб ти розтринькав його з дівками та покоївками. Досить, що ти проциндрив на них свої власні статки.

Тоді тато, аж трусячись з люті, повернувся і, схопивши матір одною рукою за шию, другою почав щосили бити її просто в обличчя.

Мамин капелюх злетів з голови, розкошлане волосся розкидалось по плечах; вона намагалася відбити удари, але де там! А тато, як знавіснілий, раз у раз бив та бив. Вона впала на землю, затуляючи обома руками обличчя. Але він перекинув її горілиць і лупцював далі, намагаючись відсунути її руки, якими вона прикривалася.

А я… мені здавалося, мій любий, що настав кінець світу, що порушено всі його відвічні закони. Я був приголомшений, як бувають приголомшені люди перед лицем надприродних явищ, перед лицем величезної катастрофи, якогось непоправного лиха. Мій дитячий розум потьмарився. І я, нетямлячись, пойнятий непереможним жахом, болем, страшенним сум’яттям, став чимдуж кричати. Батько, почувши мій крик, обернувся і, побачивши мене, підвівся й рушив до мене. Я подумав, що він зараз заб'є мене на смерть, і, немов зацькований звір, кинувся тікати навпростець до лісу.

Не знаю, скільки я так біг, — годину, певне, або й дві. Зайшла ніч, і я безсило повалився на траву та так і зостався там, не тямлячи себе від страху, пригнічений журбою, що могла розбити ущент бідне дитяче серце. Я замерз; напевно, мені ще й хотілося їсти. Настав ранок. Я не зважувався ні підвестись, ані зрушити з місця, ні повернутися додому, ні ховатися далі, страхаючись зустрічі з батьком, якого не хотів більше бачити. Може, я б так і помер там під деревом з горя й голоду, коли б мене не знайшов сторож і не привів силоміць додому.

Батьки мої трималися так само, як завжди. Тільки мати сказала мені: "Як ти налякав мене, погане хлопча! Я не спала цілісіньку ніч". Я не відповів нічого, тільки зайшовся плачем. Батько не промовив жодного слова.

Через тиждень я повернувся до колежу.

Та на тому, мій любий, для мене все скінчилося. Я побачив тоді зворотний, непривабливий бік життя; я не бачив з того дня його кращого боку. Що сталося в моїй душі? Яке диво в мені поперевертало всі думки? Не знаю. Але відтоді я втратив смак до всього, втратив будь-які бажання, любов до людей, охоту до будь-чого, всяке честолюбство й сподівання. Завжди в мене перед очима моя бідна мати, що лежить на землі в отій алеї, а батько лупцює її. Мама померла через кілька років. Батько живий і досі. Я з ним не бачуся… Гарсоне, кухоль пива!..

Йому принесли пиво. Він вихилив кухоль за одним разом. Потім узяв люльку, але руки в нього так сильно тремтіли, що він зламав її.

— Бодай йому, — сказав він, розпачливо махнувши рукою, — оце так справжня біда, щоб ти знав. Потрібен тепер цілий місяць, поки обкуриш нову.

І потім, через усю залу, повну вже диму й одвідувачів, вигукнув своє незмінне:

— Гарсоне, кухоль пива… І нову люльку!